

als die waarop *Parkinsons* Wet berust, kan niet a priori worden ontkend. *Parkinsons* fout is echter, dat hij met verwaarlozing van alle andere groeifactoren, de door hem genoemde als enig relevante afschildert en daardoor een volkomen eenzijdig, versimpeld en daardoor scheefgetrokken beeld van de achtergronden van de groei van het overheidsapparaat geeft. Er zal empirisch moeten worden nagegaan of en zo ja, in welke mate de door *Parkinson* genoemde factoren, naast die welke reeds door andere auteurs zijn vermeld ²¹⁾, hun invloed op de groei van het overheidsapparaat of van onderdelen daarvan hebben uitgeoefend. Het is naar mijn mening niet ondenkbaar, dat de uitkomsten van een dergelijk onderzoek zullen uitwijzen, dat *Parkinson* inderdaad de vinger op een wonde plek heeft gelegd.

Wanneer *Parkinson* met zijn geschrift zal bereiken, dat de velen, die nu zo instemmend op zijn betoog knikken, de konsekwentie van toetsend sociologisch en sociaal-psychologisch onderzoek met betrekking tot de groei van ambtelijke apparaten (niet alleen om de feiten aan het licht te brengen maar tevens om de mogelijke wegen tot verbetering aan te duiden) willen aanvaarden en stimuleren, is er al veel gewonnen. Wij moeten er echter voor waken dat *Parkinsons* Wet niet tot een myte of een stereotype vergroeit.

BRIEVEN

METEN MET TWEE MATEN?

Wie zich met het probleem van wetenschap en ethiek bezighoudt, bevindt zich al heel gauw op glad ijs. Köbben geeft in zijn artikel „Ethisch toelaatbaar?” ¹⁾ te kennen, dat hij het onderzoek van Festinger ontoelaatbaar acht: „... met name meen ik, dat er ethische bezwaren zijn in te brengen tegen de door deze onderzoekers gebezigde techniek”. Hier lopen m.i. twee soorten bezwaren door elkaar, n.l. methodologische en ethische. Köbben schrijft: „Het is best mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk, dat zij door hun optreden de heilsverwachtingen van de groep in stand gehouden en versterkt hebben, immers het aantal overtuigde aanhangers bedroeg slechts dertien, het aantal zogenaamde onderzoekers vijf”. De bezwaren tegen een dergelijk onderzoek moeten in de eerste plaats van methodologische aard zijn. Het aantal participanten bedroeg ongeveer 30 procent van de gehele groep, terwijl deze mensen waarschijnlijk in belangrijke mate het oorspronkelijke groepsleven beïnvloedden, een preciaire situatie wat betreft de wetenschappelijke toelaatbaar-

¹⁾ *Sociologische Gids*, jg. 6, nr. 4, p. 183-184.

heid. In de tweede plaats waren er zodanige ethische bezwaren, dat Köbben zelfs aan de nazi-concentratiekampen herinnerd werd: „Men realiseer zich bij dit alles dat de afloop van deze geschiedenis voor ieder van de aanhangers een persoonlijke tragedie was. Enigen hunner hadden al enige tijd vóór de „fatale datum” hun betrekking opgegeven of waren ontslagen, anderen hadden hun studie gestaakt of hun eigendommen verkocht..” Het onderzoek onder zijn eigen leiding door enige Amsterdamse studenten onder de Lou-mensen verricht, keurt Köbben ethisch niet af. Hier maakten de onderzoekers slechts een zeer klein deel van de totale Lou-aanhang uit (1 à 2 procent), een belangrijk verschil dus met het onderzoek van Festinger. De invloed van de participanten op de gehele Lou-groep moge misschien te verwaarlozen zijn geweest, waardoor hier wetenschappelijk geen bezwaren tegen in te brengen zijn, zeker is het, dat het in stand houden en versterken van heilsverwachtingen, zoals Köbben die veronderstelt bij de groep van Festinger, bij een gedeelte van de Lou-groep eveneens opgetreden kunnen zijn. Een aanwijzing hiervoor is het feit, dat de participanten als „nog-niet-geheel-overtuigden”, als „halve leden” werden beschouwd: „De aanhangers zijn geneigd iemand spoedig tot de hunnen te rekenen, zoals blijkt uit het feit dat één onzer medewerkers na een paar bezoeken aan het Witte Huis al half als Lou-mens beschouwd werd en aan het folders vouwen werd gezet” ²⁾. Dat hierdoor beïnvloeding, zoals boven bedoeld, mogelijk was, blijkt uit het volgende citaat: „Het verkeer met gelijkgezinden houdt de geloofsovertuiging in stand en versterkt die, is als een pantser tegen de spot van de wereld. Zoals Lou zei, toen men hem vroeg hoe hij en hoe de Lou-mensen weten dat hij God is: „Kijk maar naar de Lou-mensen hier bij elkaar en zie hun zekerheid” ³⁾. Overigens komen ook het door Köbben bij Festingers groep gesignaleerde verkopen van eigendommen, opgeven van het beroep en persoonlijke tragediën in de Lou-groep voor ⁴⁾.

Men kan zich afvragen of de ethische bezwaren, die Köbben noemt in verband met het onderzoek van Festinger wel zo zwaar wegen als het feit, dat de participanten bij een gedeelte van de Lou-aanhangers een geloof geïntensiveerd en versterkt kunnen hebben, dat in zijn dweepzucht mensenlevens vraagt! Ik herinner slechts aan de rechtszaak rond Lou naar aanleiding

²⁾ Bayer, A. E. en A. J. F. Köbben: „De Lou-mensen: sociografie van een afwijkende religieuze groep”. In: *Sociologisch Bulletin*, jg. 13, nr. 3, p. 76-98. p. 90.

³⁾ *id.* p. 86.

⁴⁾ *id.* p. 94.

van het overlijden van de baby van één der Lou-mensen ⁵⁾ De conclusie dringt zich hier dan ook op, dat hoewel de omstandigheden verschillend waren, de onderzoeken ethisch minstens even ontoelaatbaar (of toelaatbaar!) zijn.

Uit het bovenstaande blijkt wel, hoe moeilijk het is een algemene ethiek voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek op te stellen, iets wat Köbben in zijn laatste alinea ook stelt. Ik vraag mij zelfs af, of het niet ondoenlijk is en wij ons tevreden moeten stellen met de persoonlijke ethiek, die ieder afzonderlijk op het door hem op te lossen probleem toepast. Wat ongetwijfeld daarbij een grote rol zal spelen is het maatschappelijk belang van het onderzoek en de mate waarin het door een onschuldiger studie kan worden vervangen.

C. Boef.

REPLIEK

De heer Boef stelt allereerst dat de zaak die ik aanroerde, niet enkel een ethische maar ook een methodische (of technische) kant heeft. Dat is juist, maar daar had ik het nu eenmaal niet over. Er was ook weinig aanleiding om op deze kant van de zaak in te gaan, aangezien Festinger zelf voor het technische probleem volop aandacht heeft en er in zijn boek uitvoerige passages aan wijdt.

Maar dan dat meten met twee maten. *Als* het onderzoek inderdaad het groepsgevoel der Lou-mensen had versterkt, zou er veel te zeggen zijn voor het standpunt van de heer Boef. Maar natuurlijk is dat niet zo: vijf mensen hebben zich bezig gehouden met een groep die minstens driehonderd leden omvat, waarbij zij nog zo vaak als nodig was nadrukkelijk lieten blijken, geen Lou-aanhangers te zijn. Let bovendien op het tijds-element: de groep bestaat al ongeveer tien jaar. Eén der leden van ons team, de heer Bayer, heeft gedurende de laatste paar jaren de groep gevolgd, het grootste deel van deze tijd trouwens niet in het kader van het onderhavige onderzoek. Drie andere leden hebben er zich gedurende één jaar mee geoccupeerd, één lid (ondergetekende) niet meer dan enkele maanden. De contacten bleven bovendien beperkt tot maximaal enige avonden per maand. Neen, op dit punt althans wacht ik de Dag des Oordeels met een gerust geweten af.

A. J. F. Köbben

⁵⁾ Het kind overleed, omdat men geen dokter wilde halen, hetgeen door het geloof in Lou werd ingegeven.